

Potrebe po novih znanjih - varovanje tajnih podatkov v Evropski uniji in zvezi NATO

Metod Černetič¹, Liliana Brožič²

¹Univerza v Mariboru, Fakulteta za organizacijske vede, Kidričeva cesta 55a, 4000 Kranj, Slovenija,

²Ministrstvo za obrambo, Kardeljeva ploščad 25, 1000 Ljubljana, Slovenija

Kar nekaj let je trajalo, da smo dočakali zaključek pogajanj z Evropsko unijo in dobili povabilo v zvezo Nato. S tem pa se delo na področju vključevanja v Evropsko unijo in zvezo Nato šele začne. Izpolnili smo vse zahteve za članstvo v obeh organizacijah, kot enakovreden partner pa bomo morali še marsikaj storiti. Za tvorno in produktivno sodelovanje potrebujemo veliko usposobljenih ljudi, ki bodo s svojim znanjem in izkušnjami prispevali k vsestranskemu razvoju Republike Slovenije, njenih prebivalcev in prebivalcev Evropske unije, ki so v večini primerov tudi člani zveze Nato. Na področju varnostnih standardov bo potrebno spremeniti Zakon o tajnih podatkih in s tem podzakonske akte, sprejete na njegovi podlagi. Usklajeni varnostni standardi v Republiki Sloveniji z varnostnimi standardi v Evropski uniji in zvezi Nato ne bodo prinesli želenih rezultatov, če ne bomo vseh tistih, ki jih standardi neposredno in posredno zadevajo, ustrezno usposobili.

Ključne besede: varnost, varnostni standardi, varnostno preverjanje, tajni podatki, Evropska unija, zveza Nato

1. Uvod

V Republiki Sloveniji je osnova varnostnih standardov Zakon o tajnih podatkih, ki je pričel veljati decembra 2001. S sprejetjem tega zakona je bil zaključen postopek pogajanj z Evropsko unijo v poglavju 24 »Pravosodje in notranje zadeve«.

V marcu 2001 je Svet Evropske unije sprejel Varnostna določila Sveta Evropske unije. V juniju 2002 so se spremenili varnostni standardi v zvezi Nato. Glede na to, da je Slovenija v postopku vključevanja v Evropsko unijo in zvezo Nato, bi bilo potrebno varnostne standarde in s tem Zakon o tajnih podatkih spremeniti tako, da bi zagotavljal primerljivo in enakovredno možnost sodelovanja slovenskih predstavnikov v postopkih, kjer je za sodelovanje potrebno imeti dostop do tajnih podatkov in s tem predhodno pridobiti ustrezno dovoljenje za dostop do takih podatkov.

Zakon o tajnih podatkih v 32. členu določa, da mora oseba, ki ji je izdano dovoljenje za dostop do tajnih podatkov, s pisno izjavo potrditi, da je seznanjena s omenjenim zakonom in drugimi podzakonskimi akti izdanimi na njegovi podlagi, in se zavezati, da bo s tajnimi podatki ravnala v skladu s temi predpisi. Če izjave ne podpiše, se dovoljenje preklicuje. Zakon bi moral vsebovati tudi člen, ki bi določal, da je potrebno take osebe predhodno usposobiti. Po ustreznem usposabljanju oseba upravičeno podpiše izjavo o seznanjenosti z določili Zakona o tajnih podatkih. Na osnovi navedenega lahko utemeljeno pričakujemo, da bodo vsi tisti, ki bodo pridobili dovoljenje za dostop do tajnih podatkov, take podatke tudi ustrezno varovali. Zgolj podpisana izjava o seznanjenosti z

določili Zakona o tajnih podatkih in predpisih izdanih na njegovi podlagi, pa tega ne zagotavlja.

Varnostni standardi v Evropski uniji in zvezi NATO predvidevajo dodatna usposabljanja za osebe, ki pri svojem delu potrebujejo dostop do tajnih podatkov, zato bo potrebno v Sloveniji organizirati izobraževanja in usposabljanja s tega področja.

2.1 Zahodnoevropska unija

Zahodnoevropska unija (Western European Union) je evropska obrambna in varnostna organizacija. Ustanovljena je bila leta 1955 v Bruslju kot obrambna, ekonomska, socialna in kulturna organizacija. Njene ustanovne članice so Belgija, Francija, Nemčija, Velika Britanija, Italija in Luksemburg. Leta 1988 so se ji pridružile Nizozemska, Portugalska in Španija, leta 1995 pa še Grčija. Ob odklonitvi Francije, da podpiše sporazum o pripravi evropske obrambne skupnosti (European Defence Community), je ZEU postala nadomestna rešitev znotraj Pariškega pakta. V letu 1960 je ZEU prenesla svoje kulturne in socialne aktivnosti na Svet Evrope (Council of Europe).

V Maastrichtski pogodbi¹ iz leta 1992 je bilo predvideno, da bo ZEU prevzela vlogo vojaške komponente v Evropski uniji, vendar je ostala institucionalno avtonomna.

V letu 1995 so nastale prve Euronote (Eurocorps), enote vojakov, ki so bile sposobne operativnega delovanja. V letu 1990 so se jim pridružili vojaki iz 18 držav centralne Evrope,

¹ Treaty on European Union, Official Journal C 189, 29. July 1992, podpisana v Maastrichtu 7. februarja 1992.

zveze Nato in držav, ki so bile stalne ali pridružene članice ZEU, ali pa zgolj opazovalke. V letu 1999 je bilo odločeno, da Evropska unija prevzame vse funkcije ZEU s ciljem postati organizacija z obrambno komponento in funkcijo vzdrževanja miru na vojaškem področju, prav tako pa tudi na socialnem in ekonomskem.

2.2 Evropska unija

Ideja o politični in gospodarski združitvi Evrope je bila prisotna skozi mnoga stoletja, toda svojo priložnost je dobila šele po II. svetovni vojni.

Danes se Evropska unija od tradicionalnih mednarodnih organizacij razlikuje po svoji edinstveni zgradbi upravnih institucij. S članstvom v EU prenese država del svoje suverenosti na neodvisne ustanove, ki zastopajo tako nacionalne kot skupne evropske interese. Institucije (ali ustanove, kot jih imenujejo pogodbe skupnosti) Unije dopolnjujejo druga drugo, vsaka pa ima pomembno vlogo pri sprejemanju odločitev.

Mir in sprava sta temeljna kamna evropskega združevanja, saj sta prav vojna in razdejanje dolga stoletja pustošila po Evropi. Še več, po drugi svetovni vojni bi lahko rekli, da je »stara celina« služila za zgled, kako reševati številne težave preko kulture pogajanj. Kljub temu da se je evropsko politično sodelovanje pričelo že leta 1970, s »poročilom Davignon«, pa ni bilo formalizirano vse do podpisa Enotne evropske listine. Pa vendar so države članice skupnosti zahvaljujoč prav temu sodelovanju v mednarodnih organizacijah večkrat zavzele enotna stališča. Šele po velikih geopolitičnih spremembah v Evropi ob razpadu Varšavskega pakta in Sovjetske zveze ter ob izbruhu nacionalnih konfliktov v nekdanji Jugoslaviji so se države članice Skupnosti odločile za odločen premik na področju političnega sodelovanja. Osnovna izhodišča za skupno zunanjo in varnostno politiko (Podbregar, 2003, 62) so države članice določile v Pogodbi o Evropski uniji iz Maastrichta.

2.3 Zveza NATO²

Podpis Bruseljske pogodbe marca 1948³ je bil odraz odločenosti petih zahodnoevropskih držav - Belgije, Francije, Luksemburga, Nizozemske in Velike Britanije, da razvijejo skupni obrambni sistem in okrepijo medsebojne vezi tako, da se bodo lahko uprle ideološkimi, političnim in vojaškim grožnjam njihovi varnosti.

Sledila so pogajanja z Združenimi državami in Kanado o oblikovanju enotnega severnoatlantskega zavezništva, ki bi

temeljilo na varnostnih zagotovilih in medsebojnih obveznostih med Evropo in Severno Ameriko. Z Bruseljsko pogodbo so bile k sodelovanju v tem procesu povabljene še Danska, Islandija, Italija, Norveška in Portugalska. Pogajanja so dosegla vrhunec s podpisom Washingtonske pogodbe aprila 1949, ki je vzpostavila skupni varnostni sistem, zasnovan na partnerstvu 12 držav. Leta 1952 sta k pogodbi pristopili Turčija in Grčija. Zvezna republika Nemčija⁴ se je zavezništvu priključila leta 1955, leta 1982 pa je članica Nata postala tudi Španija. V letu 1999 so se v Nato včlanile še Češka, Poljska in Madžarska.

Strateški koncepti zavezništva so se z leti spreminjali. Tako se je prvotna obramba pred komunistično nevarnostjo z vzhoda spremenila v skladu s spreminjanjem varnostnega okolja. Na vrhunskem srečanju v Washingtonu aprila 1999 so zaveznice Nata potrdile strategijo, ki naj bi pripravila zavezništvo na varnostne izzive in priložnosti 21. stoletja, ter usmerjala njegov prihodnji politični in vojaški razvoj. Koncept opisuje strateško okolje in ocenjuje predvidljive varnostne izzive in tveganja. Ugotavlja, da je nevarnost splošne vojne v Evropi praktično izginila, da pa obstajajo druga tveganja in negotovosti, s katerimi se bodo morale soočiti članice zavezništva in druge države evroatlantske regije, kot so etnični konflikti, kršitve človekovih pravic, politična nestabilnost, gospodarska krhkost in širitev jedrskega, biološkega in kemičnega orožja ter nosilcev njegove uporabe.

Demokratično izražena politična volja za približevanje Republike Slovenije zvezi Nato je bila prvič jasno deklarirana v dopolnilnih k Resoluciji o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti⁵, sprejetih v Državnem zboru Republike Slovenije januarja 1994. Na temelju tako izražene odločitve slovenskega parlamenta se je Republika Slovenija 30. marca 1994 med prvimi vključila v Partnerstvo za mir in še isto leto postala pridružena partnerica v Severnoatlantski skupščini (NAA).

Politična odločitev Republike Slovenije za članstvo v zvezi Nato je bila nedvoumno izražena v 11. aprila 1996 sprejetem sklepu Državnega zbora RS, ki pravi, da »Republika Slovenija želi zagotoviti svoj temeljni varnostni interes v okviru sistema kolektivne obrambe, ki ga omogoča članstvo v Natu«.

Na vrhunskem srečanju v Washingtonu je bil predstavljen Akcijski načrt za članstvo v Natu⁶, ki je »praktični odraz politike odprtih vrat«. ANČ je program dejavnosti, med katerimi lahko zainteresirane države izbirajo na podlagi nacionalnih odločitev ter samorazlikovanja. Program zajema pet področij: politična in gospodarska vprašanja, vojaško obrambna vprašanja, vire, varnost in pravna vprašanja.

Na zasedanju Severnoatlantskega sveta na vrhu v Pragi novembra 2002 so članice zavezništva Nato povabile sedem držav, med njimi tudi Slovenijo. Pristopni protokoli so bili

² North Atlantic Treaty Organization.

³ Bruseljska pogodba je ustanovni dokument današnje Zahodnoevropske unije (ZEU).

⁴ Z združitvijo Nemčije leta 1990 je nekdanja Nemška demokratična republika prešla v varnostno zaščito kot sestavni del združene države.

⁵ Resolucija o izhodiščih zasnove nacionalne varnosti je bila sprejeta leta 1993.

⁶ Letni nacionalni program Akcijskega načrta za članstvo v Natu (LNP ANČ) je dokument, ki ga sprejme Vlada RS. V njem individualno skupaj z Natom izdelata načrt približevanja zavezništvu, ki je sestavljen iz prioritarnih dogodkov posamezne kandidatke, ki jih kandidatka kasneje ovrednoti sama. Ocena napredka pa je dokument, ki ga oblikuje in sprejme Nato.

podpisani 26. marca 2003, kandidatke naj bi vstopile v zaveznitvo leta 2004.

2.4 Varnostni standardi v Evropski uniji

Za članstvo v Evropski uniji je od marca 1994 do junija 1996 zaprosilo deset evropskih držav, med njimi tudi Slovenija. Evropski svet je decembra 1997 v Luksemburgu sprejel poročilo Evropske komisije, naj se uradno začnejo pogajanja s šestimi državami in sicer Češko, Estonijo, Madžarsko, Poljsko, Slovenijo in Ciprom. S sklepom vrha v Helsinkih konec leta 1999 so se t.i. luksemburški skupini držav kandidatke v pogajanjih pridružile še Bolgarija, Latvija, Litva, Romunija in Slovaška.

Uradna pogajanja Slovenije z Evropsko unijo so se začela 31. marca 1998 s prvo pristopno konferenco na ravni glavnih pogajalcev (zunanjih ministrov). 2. aprila 1998 je vlada imenovala ožjo pogajalsko skupino za pristop Republike Slovenije k Evropski uniji.

Ožja pogajalska skupina se je pogajala o prevzemu pravnega reda Evropske unije do leta 2002, ki predstavlja podroben pregled zakonov in drugih predpisov, ki jih je potrebno sprejeti za prilagoditev slovenskega pravnega reda pravnemu redu Skupnosti kot pogoj za vključitev Slovenije. Pogajanja so bila razdeljena na 30 pogajalskih področij. Področje, ki je za to nalogo najbolj aktualno, je področje »pravosodje in notranje zadeve«. Področje obravnava migracije, azil, varstvo osebnih in tajnih podatkov.

2.5 Varnostni standardi v zvezi Nato

Varnostne zahteve in postopki za varovanje Nato tajnih podatkov⁷ so temeljni akt oziroma predpis, ki v zaveznitvu Nato ureja področje varovanja tajnih podatkov. Nekateri avtorji standardizirane postopke v zaveznitvu Nato na kratko imenujejo Dokument C-M (55) 15 (FINAL), kar pa je samo delno ime predpisa.

Predpisani standardi veljajo v vseh državah članicah Nato. Prvotni standardi so bili sprejeti s soglasjem vseh držav članic nato v letu 1955 in veljajo v vseh državah članicah. Do standardov, ki veljajo danes in so bili nazadnje spremenjeni 1997. leta, je bilo potrebnih dve večji in več manjših prenov, predvsem z varnostnega in tehnološkega vidika.

V povezavi z dogodki 11. septembra 2001 je prišlo na področju varnosti do nekaterih sprememb, kar se je odrazilo tudi na varnostnih standardih zveze Nato. Tako je s 17. junijem 2002 zgoraj navedene standarde zamenjal dokument C-M(2002)49, C-M(2002)50 IN AC/35-D/2000.

2.6 Zakon o tajnih podatkih

V procesu pogajanj z Evropsko unijo se je ožja pogajalska skupina pogajala na 30-ih različnih področjih. Področje »Pravosodje in notranje zadeve« je bilo razdeljeno na štiri podpodročja, in sicer migracije, azil, varovanje osebnih in tajnih podatkov. V podpoglavju »migracije« je bilo med drugim predvideno tudi, da bo Zakon o določanju in varovanju tajnih podatkov v državnih organih Republike Slovenije⁸ sprejet do 31. decembra 2000, veljati pa naj bi začel z 31. januarjem 2001.

Zakon o tajnih podatkih je bil sprejet 25. oktobra 2001.

2.7 Varnostna pisarna generalnega sekretariata sveta Evropske unije

Varnostna pisarna Generalnega sekretariata Sveta Evropske unije⁹ je bila ustanovljena z namenom koordiniranja, nadziranja in uvajanja varnostnih ukrepov. Vodja varnostne pisarne je glavni svetovalec generalnega sekretarja, visokega predstavnika za varnostne zadeve, in član Varnostnega komiteja¹⁰. Njegova naloga je, da uvaja novosti v varnostne standarde in koordinira delo z nacionalnimi uradi za varovanje tajnih podatkov Evropske unije in, če je to potrebno, z mednarodnimi organizacijami, ki so povezane s Svetom Evropske unije z varnostnimi sporazumi.

Vodja varnostne pisarne je odgovoren za akreditacijo informacijsko tehnoloških sistemov znotraj Generalnega sekretariata Sveta Evropske unije.

2.8 Urad zveze nato za varnost

Urad zveze Nato za varnost usklajuje, spremlja in uresničuje Natovo varnostno politiko. Direktor je glavni svetovalec generalnega sekretarja za varnostna vprašanja in predsednik Natovega odbora za varnost. Poleg tega tudi usmerja Varnostno službo na sedežu Nata in je zadolžen za celovito koordinacijo varnosti znotraj Nata.

Urad zveze Nato za varnost koordinira delo z nacionalnimi Uradi za varovanje tajnih podatkov (National Security Authority). V Sloveniji je to Urad Republike Slovenije za varovanje tajnih podatkov.

2.9 Urad vlade Republike Slovenije za varovanje tajnih podatkov

V skladu s 43. členom Zakona o tajnih podatkih je bil 22. 01. 2002 ustanovljen Urad Vlade Republike Slovenije za varovanje tajnih podatkov¹¹. Naloge urada so sledeče:

⁷ Security Requirements and Procedures for the Protection of Nato Classified Information and Meetings (Document C-M (55) 15 (Final), 1997).

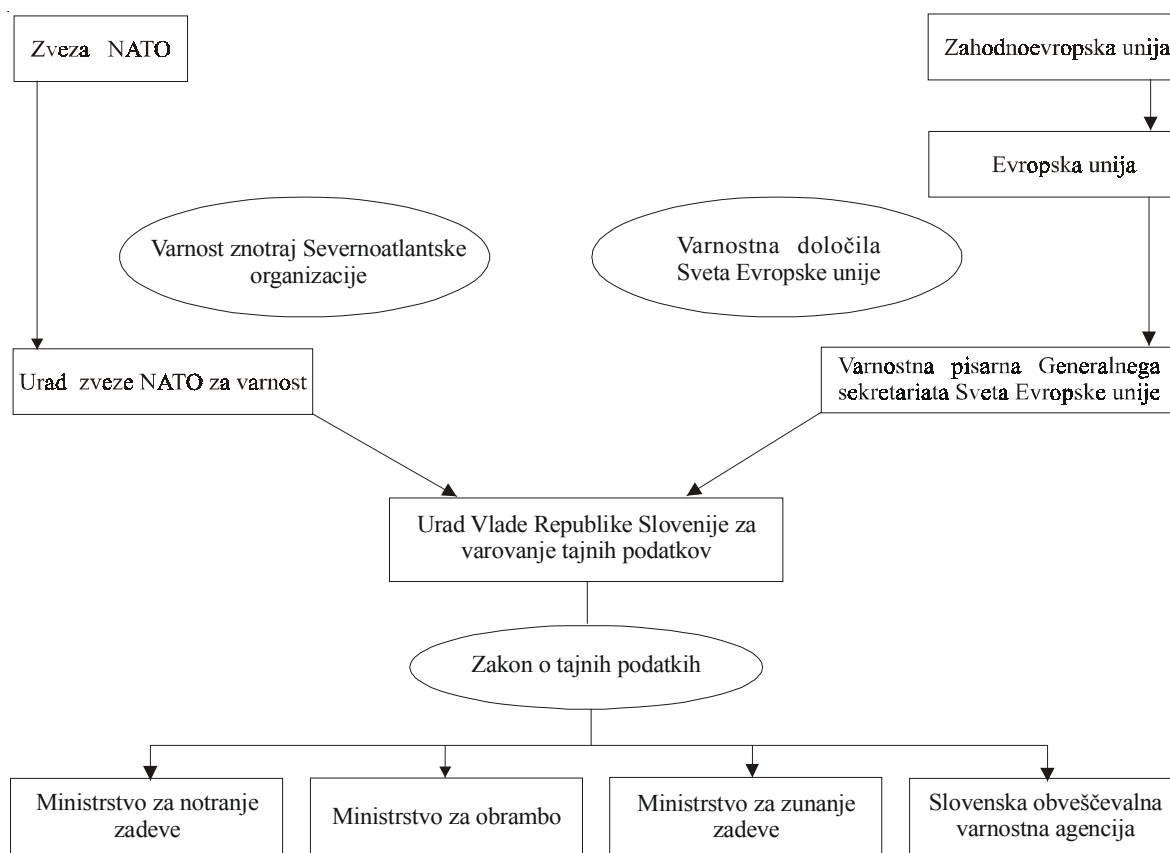
⁸ Ob pripravi navedenega predloga zakona je prišlo do preimenovanja v Zakon o tajnih podatkih.

⁹ Varnostna določila Sveta Evropske unije, v katerih so opisane naloge Varnostne pisarne še niso uradno prevedena v slovenščino.

¹⁰ Security Committee; taka organizacijska struktura je identična Nato varnostni strukturi.

¹¹ Urad je dejansko slovenski NSA.

- spremljanje stanja na področju določanja in varovanja tajnih podatkov in skrb za razvoj in uveljavljanje fizičnih, organizacijskih in tehničnih standardov varovanja tajnih podatkov v državnih organih, organih lokalnih skupnosti, pri nosilcih javnih pooblastil ter v gospodarskih družbah in organizacijah, ki pridobivajo tajne podatke ali z njimi razpolagajo;
- skrb za izvrševanje sprejetih mednarodnih obveznosti in mednarodnih pogodb o varovanju tajnih podatkov, sodelovanje z ustreznimi organi tujih držav in mednarodnimi organizacijami na tem področju;
- pripravljanje predlogov predpisov za izvajanje Zakona o tajnih podatkih;
- dajanje mnenj k skladnosti splošnih aktov o določanju, varovanju in dostopu do tajnih podatkov v skladu z ZTP;
- koordiniranje delovanja državnih organov, pristojnih za varnostno preverjanje;
- vodenje evidence izdanih dovoljenj;
- vodenje evidence oseb, katerim je bila izdaja dovoljenja zavrnjena, pa jih je predstojnik kljub temu razporedil na delovno mesto;
- predlaganje ukrepov za izboljšanje varovanja tajnih podatkov;
- opravljanje drugih nalog, ki bodo sprejete na podlagi ZTP.

Slika 1:

Z ustanovitvijo Urada Vlade Republike Slovenije za varovanje tajnih podatkov je Urad za varnost zveze Nato dobil konkretnega sogovornika za sodelovanje na področju varnostnih zadev.

3. Varnostni standardi v Evropski uniji

Varnostni standardi v Evropski uniji so neposredno povezani z Zahodnoevropsko unijo. Zahodnoevropska unija in

Severnoatlantski pakt sta osnove varnostnih standardov gradili na vojaških in obrambnih osnovah, kar je razvidno iz varnostnih sporazumov. V dodatku¹² h končnemu aktu iz Amsterdamske pogodbe je bilo dogovorjeno, da se Zahodnoevropska unija integrira v Evropsko unijo v procesu razvoja skupne zunanje in varnostne politike v okviru zaveznitva zveze Nato. V skladu s tem dogovorom je bila izdana deklaracija¹³ o razširjenem sodelovanju med Evropsko unijo in Zahodnoevropsko unijo. Deklaracija določa, da se z

¹² Declaration No. 3, Declaration of Western European Union on role of Western European Union and its relations with European Union and with the Atlantic Alliance, 22. julij 1997.

¹³ Declaration No. 2, Declaration on enhanced cooperation between the European Union and the Western European Union, 22. julij 1997

namenom razširitve sodelovanja skliče konferenca, kjer bo navzoč Svet Evropske unije. Glavni cilj konference bo določitev in usklajitev varnostnih standardov s področja varnostnega preverjanja v Generalnem sekretariatu Sveta Evropske unije.

Navedeno je bila osnova za pripravo Varnostnih določil Sveta Evropske Unije.

Varnostna določila Sveta Evropske unije¹⁴ (Security Regulations of the Council of the European Union) so bila sprejeta 19. marca 2001 v Bruslju in so pričela veljati 1. decembra 2001.

Varnostna določila urejajo organizacijo varnosti v Svetu Evropske unije, klasifikacijo in označevanje dokumentov glede na stopnjo tajnosti, fizično varnost v objektih in okoliših, osnovne principe dostopa do tajnih podatkov¹⁵ in varnostno preverjanje, pripravo, distribucijo, pošiljanje, hranjenje in uničevanje tajnih podatkov Evropske unije. Varnostna določila predpisujejo ustanovitev posebnega registra za hranjenje strogo tajnih podatkov Evropske unije. Posebno poglavje obravnava varovanje tajnih podatkov s področja informacijske tehnologije in komunikacijskih sistemov in postopke za odobritev dostopa do tajnih podatkov tretjim državam, torej nečlanicam Evropske unije.

Varnostna določila Sveta Evropske unije veljajo za Svet Evropske unije, Generalni sekretariat Sveta Evropske unije in vse države članice. Definirajo pojem tajnega podatka in oblike potencialnega ogrožanja takih podatkov. Določajo, da mora vsaka država članica imeti nacionalno varnostni urad¹⁶ (National Security Organisation).

Varnostna določila Sveta Evropske unije določajo, da imajo dostop do tajnih podatkov Evropske unije samo osebe, ki se morajo s takimi podatki seznaniti zaradi opravljanja funkcije ali delovnih nalog¹⁷.

Navedeno pomeni, da bodo v državah članicah morali biti varnostno preverjeni vsi tisti zaposleni, ki bodo pri svojem delu potrebovali tajne podatke Evropske unije v sami državi članici, in pa vsi tisti, ki bodo državo članico predstavljali v institucijah Evropske unije in bodo pri svojem delu potrebovali njene tajne podatke.

4. Varnostni standardi v zvezi Nato

17. junija 2002 so pričeli veljati novi varnostni standardi zveze Nato. Varnost znotraj Severnoatlantske organizacije (Security Within the North Atlantic Treaty Organisation, Document C-M(2002)49) sestavljajo naslednja poglavja:

- AC/35-D/2000; Direktiva o varnostnem preverjanju; določa načine in postopke varnostnega preverjanja, stopnje tajnosti, postopke ponovnega varnostnega preverjanja, kriterije za varnostno preverjanje.

- AC/35-D/2001; Direktiva o fizični varnosti; določa načine in postopke izvajanja fizičnega varovanja objektov in okolišev, ki so posebnega pomena za varovanje tajnih podatkov in objektov.
- AC/35-D/2002; Direktiva o informacijski varnosti; določa načine in postopke ravnanja na področju informacijske varnosti, predvsem s poudarkom na tehničnih rešitvah informacijske varnosti.
- AC/35-D/2003; Direktiva o industrijski varnosti; določa načine in postopke varovanja tajnih podatkov, ki so posredovani drugim organizacijam ali izvajalcem, pri čemer je vključeno tako varnostno preverjanje zaposlenih kot tudi zagotavljanje fizične varnosti objektov in opreme.
- AC/35-D/2004; Osnovna direktiva za INFOSEC¹⁸; določa načine in postopke ravnanja na področju informacijske varnosti, predvsem s poudarkom na informacijskih rešitvah informacijske varnosti.
- AC/35-D/2005; INFOSEC direktiva za organizacijo CIS¹⁹; določa načine in postopke ravnanja na področju informacijske varnosti, predvsem s poudarkom na organizacijskih rešitvah in uvajanju novih tehnologij na področju informacijske varnosti.

K dokumentu C-M(2002) 49 sodi tudi dodatek o varnostnih merilih proti terorističnim grožnjam (Protection Measures for Nato Civil and Military Bodies Deployed Nato Forces and Installations against Terrorist Threats).

V povezavi z varnostnimi standardi zveze Nato je potrebno vzpostaviti enotna merila za ugotavljanje lojalnosti, zanesljivosti in vrednosti zaupanja v posameznika, ki bo imel dostop do tajnih podatkov zveze Nato. Da bi navedeno dosegli, mora vsak posameznik, ki pri svojem delu potrebuje dostop do tajnih podatkov, pridobiti ustrezno varnostno potrdilo (Personnel Security Clearance - PSC) z določeno časovno veljavnostjo:

5. Varnostni standardi v Republiki Sloveniji

S sprejetjem Zakona o tajnih podatkih smo v Sloveniji zadostili zahtevam pogajalskih izhodišč za vstop v Evropsko unijo v poglavju 24 »Pravosodje in notranje zadeve«.

Zakon je na nivoju države združil nekatera področja varovanja tajnih podatkov, ki so sicer že bila delno urejena v posameznih zakonih oziroma podzakonskih aktih.

Zakon o tajnih podatkih je v splošnih določbah opredelil temeljne pojme, kot so tajni podatek, dokument, določanje tajnih podatkov, prenehanje tajnosti podatkov, varnostno preverjanje, varnostni zadržek.

Poleg splošnih določb vsebuje še poglavja o določanju tajnih podatkov, dovoljenju za dostop do tajnih podatkov,

¹⁴ Security Regulations of the Council of the European Union, Official Journal of the European Communities (2001/264/EC) L 101/

¹⁵ Princip »need to know« pomeni, da oseba, ki je sicer preverjena za dostop do določene stopnje tajnosti in ima ustrezno varnostno potrdilo oziroma dovoljenje, dostopa do podatkov v okviru navedene stopnje tajnosti, vendar samo v okviru svojega dela.

¹⁶ V Sloveniji Urad Vlade Republike Slovenije za varovanje tajnih podatkov.

¹⁷ Need to know.

¹⁸ INFOSEC - kratica za Information Security - Informacijska varnost.

¹⁹ CIS - Communication and Information Systems.

dostop do tajnih podatkov in njihovo varovanje ter nadzor nad izvajanjem zakona.

V skladu z določbami Zakona o tajnih podatkih so bili v letu 2002 sprejeti še naslednji podzakonski akti:

- Uredba o načinih in oblikah označevanja tajnih podatkov ter fizičnih, organizacijskih in tehničnih ukrepov ter postopkih za varovanje tajnih podatkov, ki ureja označevanje, obdelavo in shranjevanje, prenos tajnih podatkov, razmnoževanje, evidentiranje in uničevanje in arhiviranje, načrte varovanja in usposabljanje na področju tajnih podatkov.
- Uredba o načinu in postopku varnostnega preverjanja ter postopku izdaje in preklica dovoljenja za dostop do tajnih podatkov, ki ureja začetek postopka, definira, kdo so udeleženci v postopku, opredeli varnostni vprašalnik, določa ravnanje z vprašalnikom in varnostno preverjanje²³, preverjanje podatkov iz vprašalnika, razgovor s kandidatom, oceno o ugotovitvah varnostnega preverjanja, izdajo odločbe, vročitev dovoljenja, preklic dovoljenja in odločanje o ugovoru.
- Uredba o notranjem nadzoru nad izvajanjem zakona o tajnih podatkih in predpisov, izdanih na njegovi podlagi, ureja oblike nadzora, splošni nadzor, tematski nadzor, opravljanje nadzora, preverjanje odprave pomanjkljivosti, izvajalce nadzora, vsebino nadzora in poročilo o nadzoru.
- Pravilnik o načinu in postopku določanja tajnih podatkov s področja obrambe v gospodarskih družbah, zavodih in organizacijah.
- Uredba o ugotavljanju izpolnjevanja pogojev za posredovanje tajnih podatkov drugi organizaciji.

Po tem zakonu se morajo ravnati tudi dobavitelji, izvajalci gradenj ali izvajalci storitev, katerim se tajni podatki posredujejo zaradi izvršitve naročil organa.

Varovanje in dostop do tajnih podatkov tuje države ali mednarodne organizacije se izvaja v skladu z Zakonom o tajnih podatkih ali s predpisi, izdanimi na njegovi podlagi, oziroma v skladu z mednarodno pogodbo, ki jo je s tujo državo ali z mednarodno pogodbo sklenila Republika Slovenija.

Pravico do dostopa do tajnih podatkov imajo samo tiste osebe, ki imajo dovoljenje in se morajo s temi podatki seznaniti zaradi opravljanja funkcije ali delovnih nalog. Dostop imajo samo do tajnih podatkov tiste stopnje tajnosti, ki je določena v dovoljenju.

6. Analiza potreb po izobraževanju na področju varnostnih standardov v Republiki Sloveniji

V procesu vključevanja Republike Slovenije v Evropsko unijo in zvezo NATO je vključenih veliko organizacijskih naporov za vzpostavitev enotnih meril in standardov v najširšem smislu. Pogajanja in usklajevanja niso potekala zgolj za področje varnosti, temveč tudi za področje ribištva, kmetijstva, gospodarstva,....

Navedeno pomeni, da bo potrebno za udeležanje uradno prilagojenih standardov organizirati oblike izobraževanja in usposabljanja na vseh področjih, da bo proces dosegel svoj namen.

Mednarodne in regionalne sile v medsebojni odvisnosti vplivajo na izobraževalni razvoj (Černetič, 1999, 72) skupaj z gospodarskimi, družbenimi, političnimi, kulturnimi in demografskimi silami.

Strategija in politika izobraževanja prevzemata vse več neekonomskih oziroma socialnih funkcij, kar se kaže ob povečanem deležu generacij pri prehodu srednješolskih generacij na univerzo (Černetič, 1999, 96).

Kako pomembno je vlaganje v izobraževanje, in s tem v znanje, pove ocena Mednarodne banke za obnovo in razvoj, ki pravi, da je struktura svetovnega kapitala sestavljena iz 64 odstotkov znanja, 20 odstotkov naravnih bogastev in 16 odstotkov finančnega kapitala (Černetič, 2002, 478).

6.1 Potrebe po usposabljanju na področju varnosti v Evropski uniji, zvezi NATO in v Republiki Sloveniji

Osebe, ki ima dostop do tajnih podatkov Evropske unije mora biti usposobljeno in se zavedati:

- varnostnih tveganj, ki so lahko posledica nediskretnih pogovorov,
- previdnostnih ukrepov, ki jih je potrebno upoštevati pri stikih s predstavniki tiska,
- potencialnih aktivnosti obveščevalnih služb, katerih cilj je dostop do tajnih podatkov Evropske unije,
- obveze nemudoma poročati pristojnim varnostnim organom ob najmanjšem sumu o vohunski dejavnosti ali neobičajnih okoliščinah, ki bi lahko kakorkoli vplivale na varnost,
- potrebe po usposabljanju vseh tistih, ki pri svojem delu redno prihajajo v stik s predstavniki tujih držav, v katerih je eden glavnih ciljev obveščevalnih služb pridobitev tajnih podatkov Evropske unije. Take osebe morajo poznati tehnike pridobivanja informatorjev s strani takih služb.

Vsi posamezniki, ki pri svojem delu potrebujejo dostop do tajnih podatkov zveze Nato in pridobijo ustrezno varnostno potrdilo, morajo biti usposobljeni prepoznati:

- potencialno nevarnost za varovanje tajnih podatkov pri pogovorih z osebami, ki pri svojem delu ne potrebujejo določenih podatkov, čeprav imajo dostop do iste stopnje tajnosti kot nekdo drug,
- potencialno nevarnost za varovanje tajnih podatkov pri komuniciranju s predstavniki tiska,
- potencialno nevarnost za varovanje tajnih podatkov s strani tujih obveščevalnih in varnostnih služb, ki se zanimajo za zvezo Nato in države članice.

O zaznavi potencialnih nevarnosti so dolžni nemudoma poročati. Usposabljanja na področju varnosti so obvezna za

²³ Varnostno preverjanje kandidata je sestavljeno iz resničnosti navedb v izpolnjenem vprašalniku in razgovora s kandidatom.

vse tiste, ki imajo dostop do tajnih podatkov. Pridobljena znanja je potrebno periodično obnavljati.

Uredba o načinih in oblikah označevanja tajnih podatkov ter fizičnih, organizacijskih in tehničnih ukrepov ter postopkih za varovanje tajnih podatkov v 25. členu določa, da za načrtovanje, organiziranje in izvajanje usposabljanja in izpopolnjevanja zaposlenih za delo, povezano z varovanjem tajnih podatkov, skrbi Urad Vlade Republike Slovenije za varovanje tajnih podatkov.

6.2 Analiza potreb po izobraževanju na področju varnostnih standardov v državni upravi

Glede na določila Zakona o tajnih podatkih se posamezniki srečujejo s tajnimi podatki predvsem v organih državne uprave in vseh tistih organizacijah, ki s temi organi sodelujejo.

Namen ugotavljanja in analiziranja potreb po usposabljanju in izpopolnjevanju je oblikovanje ciljev usposabljanja. Temu sledijo določitev ustrezne strategije, priprava programov usposabljanja ter njihovo izvajanje in evalvacija. Usposabljanje je odgovornost vseh organov javne uprave, analiza potreb po usposabljanju pa je odgovornost vodilnih javnih uslužbencev (Miglič, 2002, 7). Za doseganje kakovosti dela javnih uslužbencev mora biti v ta namen v javni upravi omogočena ustrezna raven usposabljanja in izpopolnjevanja.

Za ugotavljanje potreb po usposabljanju v javni upravi je priporočljivo ugotavljanje potreb na treh ravneh:

- »prva je raven **celotne uprave**, kjer je načrtovana splošna strategija usposabljanja, usklajena s potrebami reformne strategije javne uprave. Usposabljanje je na tej ravni sredstvo za oblikovanje organizacijske kulture, naklonjene reformnim procesom v upravi;
- druga raven je **organizacijska**, kjer so za usposabljanje odločilne specifične zahteve dela in potrebne kvalifikacije;
- tretja raven je **individualna raven**, ki se mora v idealnih razmerah skladati s potrebami prve in druge ravni, hkrati pa dopuščati posameznikom individualni razvoj in prihodnjo kariero« (Miglič, 2002, 15).

Primerjava postopkov in udeležencev varnostnega preverjanja v Evropski uniji, zvezi Nato in v Republiki Sloveniji je dejansko analiza potreb po usposabljanju na področju varnostnih standardov.

6.3 Predlogi za izobraževanje na področju varnostnih standardov v državni upravi

Glede na primerjavo varnostnih standardov v Evropski uniji, zvezi Nato in Republiki Sloveniji ugotavljava, da bi bilo smiselno organizirati različne vrste izobraževanj na področju varnosti.

6.3.1 Predlogi za izobraževanje na ravni celotne uprave

Na ravni celotne uprave bi bilo potrebno seznaniti vodilne javne uslužbence s področjem varovanja tajnih podatkov in njihovo vpetostjo v sistem državnih organov ter relacijami glede na Evropsko unijo in zvezo Nato.

Dostop do tajnih podatkov je definiran v sistemizaciji vsake organizacijske enote posebej. Pri vsakem delovnem mestu je med pogoji za zasedbo delovnega mesta določena tudi stopnja tajnosti, do katere mora posameznik pridobiti dovoljenje za dostop do tajnih podatkov. Glede na izjavo o seznanjenosti z določili Zakona o tajnih podatkih in predpisih, izdanih na njegovi podlagi, bi posameznik moral imeti tudi potrdilo o usposobljenosti za varovanje takih podatkov.

6.3.2 Predlogi za izobraževanje na organizacijski ravni

Na organizacijski ravni bi morali biti nadrejeni seznanjeni z osnovami varovanja tajnih podatkov ne glede na to ali sami potrebujejo tako dovoljenje.

Poskrbeli naj bi tudi za napotitev podrejenih na usposabljanja o varovanju tajnih podatkov, ki naj bi, med drugim, vsebovala tudi teme kot npr. nediskretni pogovori, previdnostni ukrepi pri stikih s predstavniki tiska in potencialnih aktivnostih tujih varnostnih in obveščevalnih služb.

6.3.3. Predlogi za izobraževanje na individualni ravni

Izobraževanje na individualni ravni je še posebej pomembno zato, ker je v Kazenskem zakoniku Republike Slovenije za izdajo tajnih podatkov predvidena zaporna kazen. Posameznik, ki podpiše izjavo, da je seznanjen z zakonodajo, ki ureja varovanje tajnih podatkov, bi moral dejansko biti usposobljen na tem področju. V primeru kršitve varovanja tajnih podatkov bi lahko prišlo do zelo neugodnih scenarijev, saj je na prvem mestu za varovanje tajnih podatkov odgovoren posameznik in državni organ, ki izda dovoljenja za dostop.

Posameznik bi moral poznati vse določbe Zakona o tajnih podatkih skupaj s podzakonskimi akti, previdnostne ukrepe, ki so neposredno povezani z nediskretnimi pogovori, s previdnostnimi ukrepi pri stikih s predstavniki tiska in potencialnih aktivnostih tujih obveščevalnih in varnostnih služb. Pridobljeno znanje na področju varovanja tajnih podatkov bi bilo potrebno periodično obnavljati.

7. Sklep

Ne glede na navedeno bi bilo smiselno in potrebno organizirati izobraževanja²⁴ in usposabljanja na področju varnostnih standardov v Republiki Sloveniji, Evropski uniji in zvezi Nato.

Urad Vlade Republike Slovenije za varovanje tajnih podatkov je zadolžen za izvajanje usposabljanja na tem

²⁴ Visokošolske ustanove bi navedenemu področju lahko posvetile večjo pozornost.

področju, vendar se zaradi velikega števila oseb, ki delajo s tajnimi podatki, to usposabljanje ne izvaja tako kot bi se moralo. Večina oseb podpiše izjavo o seznanjenosti z Zakonom o tajnih podatkih in drugimi podzakonskimi akti izdanimi na njegovi podlagi ne da bi bila predhodno usposobljena na tem področju.

V kolikor se Urad Vlade Republike Slovenije za varovaje tajnih podatkov ne bo v relativno kratkem času ustrezno organiziral za izvajanje usposabljanja, bi bilo smiselno, da to funkcijo prevzame Upravna akademija znotraj Urada za razvoj in organizacijo uprave v Ministrstvu za notranje zadeve, ki je na nivoju javne uprave pristojna za usposabljanje in razvoj javne uprave. Po zaključku usposabljanja izda posamezniku ustrezno potrdilo o udeležbi na usposabljanju.

Varnost je vedno bolj pomemben element v mednarodnem sodelovanju zato bi morali v Republiki Sloveniji posvečati več pozornosti njenemu razvoju.

Literatura

- Černetič, M. (1999): *Ekonomika izobraževanja in raziskovanja*, Založba Moderna organizacija, Kranj
- Černetič, M. (2002): *Vlaganja v razvoj človeških virov in univerz*, Založba moderna organizacija, Organizacija, številka 10
- Černetič, M. (2002): *Znanje in informacijska družba*, Založba moderna organizacija, Organizacija, številka 8
- Černetič, M., Hanc, B. (2003): *Mednarodne in slovenske fundacije ter programi za izobraževanje in usposabljanje*, 22. mednarodna konferenca o razvoju organizacijskih ved, Zbornik mednarodne znanstvene konference o razvoju organizacijskih ved, Univerza v Mariboru Fakulteta za organizacijske vede, Portorož, 26. – 28. marec 2003
- Krunic, Z. (2000). *Nekateri vidiki skupne zunanje, varnostne (in obrambne) politike Evropske unije*. *Varstvoslovje*, 2 (4), 356-366
- Miglič, G. (2000): *Vrednotenje uspešnosti usposabljanja in izpopolnjevanja v upravi*, Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije
- Miglič, G. (2002): *Analiza potreb po usposabljanju*, Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije
- Podbregar, I. (2003): *Organisational Aspect of Common Security in European Union*, 22. International Scientific Conference on Development of Organizational Sciences, Collection of Papers, University of Maribor Faculty of Organizational Sciences, Portorož, 26. – 28. marec 2003

Viri

- <http://europa.eu.int/abc-en.htm>
- http://europa.eu.int/eur-lex/budget/data/P2003_v3/EN/AP20023969.htm
- http://europa.eu.int/eur-lex/en/com/pdf/2001/en_501PC0411.pdf
- http://europa.eu.int/eur-lex/en/news/20010601_01.html
- http://www.evropska-unija.si/Evropska_unija/Vodic/vodic.htm

<http://www.sigov.si/svez/>

- Kazenski zakonik RS, Uradni list RS 63/94 in 23/99
- NATO Priročnik (2001): *Priročnik o zvezi Nato*, Office of Information and Press NATO-Brussels-Belgium
- Nato Security Committee, *Directive on Personnel Security*, Document AC/35-D/2000, North Atlantic Council
- Pravilnik o načinu in postopku določanja tajnih podatkov s področja obrambe v gospodarskih družbah, zavodih in organizacijah, Uradni list RS, 108-5320/2002
- Protection Measures for Nato Civil and Military Bodies Deployed Nato Forces and Installations (Assets) Against Terrorist Threats, Document C-M(2002)50, 17. June 2002, North Atlantic Council
- Security Regulations of the Council of the European Union, (2001/264/EC), L 101
- Security Within the North Atlantic Treaty organization (NATO), Document C-M(2002)49, 17. June 2002, North Atlantic Council
- Uredba o načinih in oblikah označevanja tajnih podatkov, ter fizičnih, organizacijskih in tehničnih ukrepov ter postopkih za varovanje tajnih podatkov, Uradni list RS 70/2002
- Uredba o načinu in postopku varnostnega preverjanja ter postopku izdaje in preklica dovoljenja za dostop do tajnih podatkov, Uradni list RS 70/2002
- Uredba o notranjem nadzoru nad izvajanjem zakona o tajnih podatkih in predpisov, izdanih na njegovi podlagi, Uradni list RS 106/2002
- Uredba o ugotavljanju izpolnjevanja pogojev za posredovanje tajnih podatkov drugi organizaciji, Uradni list RS, št.106-5297/2002
- Ustava RS, Uradni list RS 33/91 - I in 42/97
- Zakon o obrambi, Uradni list RS, 32/94, s spremembami in dopolnitvami.
- Zakon o policiji, Uradni list RS, 49 - 2140/1998 in RS 66 - 1/1988
- Zakon o Slovenski obveščevalno varnostni agenciji, Uradni list RS 23/99)
- Zakon o tajnih podatkih, Uradni list RS 87/2001

Metod Černetič je dolgoletni učitelj na Fakulteti za organizacijske vede, Univerze v Mariboru in drugih fakultetah. Diplomiral je iz sociologije na Filozofski fakulteti v Univerze v Ljubljani, magistriral na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani ter doktoriral na Fakulteti za organizacijske vede, Univerze v Mariboru. Oblikoval in izvajal je več študijskih programov (predmetov). Je avtor učbenikov in soavtor knjig, bil nosilec ali sodelavec raziskovalnih nalog s področja razvoja visokega šolstva, razvoja podiplomskega študija (HRD in HRM). Objavlja v domači in tuji strokovni literaturi iz znanstveno-raziskovalnih področij ekonomike izobraževanja, teorije sociologije in organizacij. Objavil je preko 220 bibliografskih enot. Je mentor študentom na dodiplomskem in podiplomskem študiju. Sodeloval in objavil je referate na preko 40 mednarodnih srečanjih.

Liliana Brožič, univerzitetna diplomirana organizatorica, je svetovalka ministra v Ministrstvu za obrambo.